

AZPITREBETASUNAK

Jarduera psikolinguistikoak lau dimentsioetan (azpitrebetasunak eta estrategiak).

ENTZUMENA

- A.- Identifikatu, ezagutu
- B.- Aukeratu, bereizi
- C.- Ulertu
- C.1 DISKURTSOAREN EDUKIA
- C.2 DISKURTSOAREN FORMA
- D.- Aurreikusi
- E.- Inferitu
- F.- Gogoan hartu

MINTZAMENA:

- A.- Diskurtsoa planifikatzea
- B.- Diskurtsoa gidatzea
- B.1. MINTZAGAIA GIDATZEKO
- B.2. INTERAKZIOA GIDATZEKO
- C.- Esanahia negoziatzea
- D.- Testua ekoiztea
- D.1. EKOIZPENA ERRAZTEKO
- D.2. EKOIZPENA KONPENSATZEKO
- D.3. HITZEN KANPOKO ALDEAK

IRAKURMENA

- A.- Idazteko sistema
- B.- Hitzak eta esaldiak
- C.- Gramatika eta sintaxia
- D.- Textua eta komunikazioa: mezua

IDAZMENA

- A.- Komunikazio egoera
- B.- Testua planifikatzea
- B.1. HELBURUAK ZEHAZTEKO
- B.2. IDEIAK BILTZEKO / SORTZEKO
- B.3. TESTUA ERATZEKO
- C.- Testua gauzatzea / idaztea
- D.- Testua berrikustea
- D.1. IRAKURRI
- D.2. BERREGIN
- D.3. EBALUATU
- E.- Monitor

ENTZUMENA

A.- Identifikatu, ezagutu

1. Gai jakin batzuen inguruan erabiltzen den ohiko hiztegia atzeman: lexikoa, aditzak, esamoldeak...
2. Berbaldian fonema, hitz eta esaldi esanguratsuak bereizi:
 - 2.1. azentu eta intonazioaren funtzioak ezagutuz
 - 2.2. xede-hizkuntzaren soinuak bereiziz
 - 2.3. hitzen azentuazioa ezagutuz
 - 2.4. berbaldian ematen diren hitzen forma laburtuak harrapatuz
 - 2.5. xede-hizkuntzak berezkoa duen hitzen ordenari antzemanaz
 - 2.6. berbaldia egituratzen duten adierazpide diskurtsiboei erreparatuz

B.- Aukeratu, bereizi

3. Datu esanguratsuak bilatu, gainerakoa bazter utzita (hitz betegarriak, errepikapenak, makulu-hitzak, erredundantziak, zalantza soinuak: eeeh!, ...)-
4. Diskurtsoaren elementuak / ideiak unitate esanguratsu eta egituratuetan (hierarkiko) antolatu

C.- Uleratu

C.1 DISKURTSOAREN EDUKIA

5. Kanal diferenteetan emandako solasaldiak ulertu (aurrez aurre, irratiz, telebistaz...)
6. Lehenbizi gaia orokorrean ulertu eta gero xehetasunetara jo
7. Esatariaren komunikazio-asmoa ulertu
8. Ahozko testu baten esanahi globala ulertu:
 - 8.1. entzutezko-estrategiak entzun-xedeari egokituz

- 8.2. hitz gakoei antzemanetz eta hitz gakoetan oinarrituz gaiaren inguruan erabiltzen den ohiko hiztegiari erreparatuz
- 9. Gai baten inguruan entzundako informazio berezia / zehatza atera:
 - 9.1. entzutezko estrategiak entzun-xedeari egokituz
 - 9.2. zuzeneko eta zeharkako esanahiak bereiziz datu zehatzak bilatuz, gainerakoa bazter utzita
 - 9.3. hitzez hitz itzuli gabe esaldien eta enuntziatuen esanahia ulertuz
- 10. Testuko ideia nagusiei antzeman
 - 10.1. ahozko testuak igorri nahi duen mezu globalari buruzko hipotesiak eginez
 - 10.2. horretarako adierazpide linguistiko, paralinguistiko eta hizkuntza kanpokoei arreta jarritz, esaterako: doinua, imintzioak, erritmoa, etab.
- 11. Informazio garrantzitsua eta garrantzi gutxikoa bereizi
- 12. Ideia nagusiak eta zehatzak erlazionatu: tesia eta adibideak, argudioa eta bitxikeria edo anekdota
- 13. Diskurtsoan esplizitoki azaltzen ez diren aurreiritziak, anbiguotasunak, esanahi bikoitzak eta elipsiak ulertu
- 14. Hitzez edo ez-hitzezko baliabidez adierazi ulertu den ala ez, edota argibideak eskatu

C.2 DISKURTSOAREN FORMA

- 15. Testuaren egitura eta antolamendua ulertu: diskurtsoaren atal ezberdinak, gaiaren aldaketa, ideien hurrenkera...
- 16. Testuaren egitura markatzen duten hitzak identifikatu: zer markadore irekitzen, ixten edo aldatzen duten gaia
- 17. Esatariaren hizkera identifikatu: dialektoa, soziolektoa, argot, maila sozio-kulturala..
- 18. Esatariaren erregistroa identifikatu: formala, lagunartekoa, kultua, zientifikoa...
- 19. Testuinguruan erreferentzia hartuz hiltunen iritzi, asmo, umore-puntuu, ironia, agresibitate maila, etab. interpretatu
 - 19.1. xede-hizkuntzaren soinuak eta ahotsak bereiziz
 - 19.2. hitzen azentuazioa ezagutuz
 - 19.3. intonazioan, erritmoan eta egindako etenetan erreparatuz

D.- Aurreikusia

- 20. Esatariak edota gaiaz alde zuzenetik daukagun informazioa aktibatu, diskurtsoaren ulermena prestatzeko
- 21. Zer eta nola esango den aurreikusia; esamoldeak, hitz gakoak...)
- 22. Ulertu berri denetik abiatuz, gero zer entzungo den atzeman
- 23. Berbaldiaren mezua norberaren aurretiko ezagutzarekin lotu:
 - 23.1. aurretikako ezagutzak suspertuz marrazki, galdera eta abarren bitartez eta testuari buruzko hipotesiak eginez (hipotesi semantikoak)
 - 23.2. aurretikako hizkuntz sistemak suspertu fonologiaz, morfosintaxiaz, osagaien ordenaz, etab., hipotesiak eginez (hipotesi formalak), hau da, hitzak zein atal gramatikali dagozkion igarrit
 - 23.3. kontestua (egoera, partaideak, xedea...) ateratzeko aurreko ezagutzaz baliatuz: munduari buruzko ezagutza orokorrak, gai jakin horri buruzkoak, testu-motari dagozkionak
 - 23.4. esanahia jasotzeko adierazpide linguistiko, paralinguistiko eta hizkuntzaz kanpokoei arreta jarritz; esaterako: doinua, imintzioak, erritmoa, etab.
- 24. Testu-motaren, gaiaren eta hizlariaren intentzioak ezagutzen dena kontuan izanik entzungo dena igarri

E.- Inferitu

25. Entzundakoaren arabera egoera, partaideak eta xedeak (kontestua) atera: esatariaren datuak, adina, izaera, jarrera, maila soziokulturala
26. Gertaeren arteko loturak igarri
27. Entzundako gertaeretatik kausa-ondorioak atera
28. Kontestua baliatuz hitzen esanahia eta informazioa asmatu
29. Kode paralinguistikoak interpretatu: begiradak, keinuak...
30. Adi egon hitz gako gehiago noiz atzemango

F.- Gogoan hartu

31. Mintzaldi/solasaldi-zati bat gogoan hartu (hitzak, esaldiak, ideiak), geroago interpretatzeko
32. Diskurtsoaren informazioa iraupen handiko memorian gorde:
 - 32.1. Informaziorik adierazgarriena: gaia, oinarrizko datuak
 - 32.2. Komunikazio-xedea eta egoera
 - 32.3. Diskurtsoaren egitura

MINTZAMENA:

A.- Diskurtsoa planifikatzea

33. Mintzaldia prestatzeko egoera analizatu (noiz, zer, nola, noiz, zergatik...?)
34. Mintzaldia prestatzeko idatzizko euskarriak erabili (batez ere bakarrikzketarako: gidoiak, oharak...)
35. Gaia aurreikusi eta prestatu (informazioa, egitura, hizkera mota...)
36. Elkarriketa aurreikusi eta prestatu (unea, tonua, estiloa...)

B.- Diskurtsoa gidatzea

B.1. MINTZAGAIA GIDATZEKO

37. Egoera bakoitzari dagokion gaia aukeratu
38. Gaia aurkeztu, proposatu edo hasiera eman
39. Gaia garatu
40. Solasaldia bukatutzat eman
41. Beste gai batera elkarriketa bideratu
42. Gai bat saihestu elkarriketan
43. Gai ezberdin bi harremanetan jarri: hizpidera ekarri edo gogoratu lehendik jorratutako gairen bat
44. Hitzaldi bat ireki eta itxi

B.2. INTERAKZIOA GIDATZEKO

45. Parte hartu nahi dela adierazi (keinuen, soinuen edo hitzen bidez)
46. Solaskidearen arreta erakarri
47. Parte hartzeko unerik egokiena aukeratu
48. Txanda hartzen jakin:
 - 48.1. Esan nahi dena esateko denbora aprobetxatuz
 - 48.2. Diskurtso-motak ezarritako baldintzetara (gaia, egitura...) mugatuz
 - 48.3. Txandaren eod berbaldiaren hasiera eta amaiera markatuz

49. Solaskide batek hitza noiz eskatzen duen konturatu
50. Solaskideari hitza une egokian ematen jakin
51. Bai norberak, bai besteak ulertu duela ziurtatu
52. Euskararen fonema bereziak ulertzeko eran ahoskatu

C.- Esanahia negoziatzea

53. Diskurtsoaren zehaztapeneta konplexutasun maila entzuleei egokitu
54. Emtzulearen ulermen mailaz konturatu
55. Itzuliguruko adierazpideez, adibideez, konparazioez eta deskribapenez baliatu hitzen bat ez gogoratzean
56. Adierazi nahi dena adierazi ahal denarekin bat ez datorrenean mezua aldatu, moztu edo saihestu
57. Aditzera eman nahi den hitzaren hurbilena edo antzekoena eman
58. Ahozko adierazpena kontrolatu etenak, errepikapenak, atzeaurreak eta autozuzenketak eginez

D.- Testua ekoiztea

D.1. EKOIZPENA ERRAZTEKO

59. Esaldiaren egitura sinplifikatu
60. Funtsezkoak ez diren hitzak baztertu
61. Esamoldeak eta kunplimenduzko adierazpenak erabili
62. Solaskideari laguntza (argibideak, errepikapenak) eskatu
63. Solaskideari ulermena erraztu: adibideak, hitz-makuluak, etenaldiak, keinuak...

D.2. EKOIZPENA KONPENTSATZEKO

64. Norberaren hizkuntzara jo:
 - 64.1. ama-hizkuntzako hitza euskaratu, euskarazko hitz jatorra balitz bezala
 - 64.2. ama-hizkuntzatik hitza hartu eta inongo aldaketarik gabe bota
 - 64.3. hitza literalki itzuli (“Abierto mañana y tarde: Irekita bihar eta berandu”)
65. Usu erabiltzen diren esaldiak gogoan eduki
66. Betelaneko formulak erabili prozesatzeko behar den denbora irabazteko
67. Autozuzenketak egin: ahoskerari eta hizkuntz arauetara erreparatu
68. Esan nahi dena zehaztu
69. Ideia nagusiak errepikatu eta laburtu, pentsatzeko denbora hartuz
70. Esandakoa beste modu batez adierazi

D.3. HITZEN KANPOKO ALDEAK

71. Ahotsa kontrolatu: bolumena, tonua, kadentzia
72. Ez-hitzezko kode egokiak erabili: keinuak eta mugimenduak
73. Begirada entzuleengana zuzendu

IRAKURMENA

A.- Idazteko sistema

74. Alfabetoko letrak ezagutu eta bereizi
75. Testua ahoskatu: letrak, esaldiak, testu osoa

76. Testuaren itxura gainbegiratu, letra-mota, formatua eta banaketa aztertuz
77. Testuaren formatua, ordena, banaketa, grafia errekonozitu eta horietaz baliatu haren edukia ulertzeko
78. Eskuz idatzitako izkribuak deszifratu

B.- Hitzak eta esaldiak

79. Hitzak eta esaldiak identifikatu, gogoratu eta euren esanahiaz jabetu
80. Hitz gakoetan oinarritu testu ulertzeko
81. Mapa semantikoa egin
82. Adi egon hitz gako gehiago noiz atzemango
83. Gaia gainbegiratu hitz gakoak eta zenbait informazio eskuratuz
84. Hitz berri batek beste hitz ezagun batekin duen lotura atzeman (atezain - ate - atera)
85. Hitz beraren forma ezberdinak identifikatu: atzizkiak, eratorpenak, hitz-elkarketa (argi, argitu, argitasun,)
86. Testuinguru zehatz batean hitz baten adiera egokia aukeratzen jakin hiztegia erabiliz
87. Esaldi edo diskurtso mailako kontestuez baliatu, hitz ezezagunen esanahia asmatzeko
88. Hitz ezezagunen esanahia inferitu kontestuen bidez
89. Ulermena eragozten ez dituzten hitzak saihestu

C.- Gramatika eta sintaxia

90. Hitzez hitz itzuli gabe, esaldien eta enuntziatuen esanahia ulertu
91. Testuan ematen den garapenari erreparatu, denborazko sekuentziak jarraituz
92. Testuan ematen den arrazonamendu-garapenari erreparatu, denborazko sekuentziak jarraituz
93. Esaldiaren subjektua, predikatua eta gainerako kategoria gramatikalak identifikatu
94. Esaldiaren atal ezberdinen funtzioak eta ezaugarriak identifikatu
95. Perpausen erreferenteak eta deitikoak identifikatu (anaforak kataforak), bai eta esaldiaren zer elementuri egiten diote erreferentzia
96. Esaldiaren atal ezberdinen arteko erlazio semantikoak identifikatu

D.- Textua eta komunikazioa: mezua

97. Testua egituratzen duten adierazpide diskurtsiboak erreparatu
98. Testu-motaren, gaiaren eta idazlearen intentzioaz ezagutzen dena kontuan izanik, irakurriko denari igarri
99. Atzera itzuli eta berriz irakurri
100. Irakur-estrategiak irakur xedearekin egokitu (informazio zehatza jasotzeko edo ulermen globala egiteko)
101. Irakurtzeko abiadura xedearen arabera antolatu
102. Ozen irakurri (testua ulertuz eta ahoskera eta intonazio egokian)
103. Irakurri aurreko predikzioak egin
 - 103.1. aurretikako ezagutza / esperientzia oinarrituz
 - 103.2. testuinguruaz baliatuz (formatua, grafikoak...)
 - 103.3. irakurtzeko xede eta motibazioan oinarrituz
104. Irakurri osteko eginkizunaz aldeztu aurretik jabetu eta aztertu
105. Kontestua (egoera, partaideak, xedea...) ateratzeko aurreko ezagutzaz baliatu: munduari buruzko ezagutza orokorrak, gai jakin horri buruzkoak, testu-motari dagozkionak
106. Testuko informazioa jaso, elementu ikonikoez baliatuz (marrazkiak, irudiak, grafikoak)

107. Esanahia jasotzeko adierazpide linguistiko, paralinguistiko eta hizkuntzaz kanpokoei arreta jarri; esaterako: irudiak, tipografia, testuaren formatua, ordena, banaketa, etab.
108. Testua gainirakurri, inpresio orokorra jasotzeko (irakurgarritasuna, zaila/erraza, interesgarria...)
109. Testua gainirakurri testu-mota identifikatzeko
110. Testua gainirakurri ideia nagusia jasotzeko
111. Testua gainirakurri, beste bide batetik jasotako informazioa egiaztatzeko, informazioa identifikatuz eta osatuz
112. Lehenbizi gaia orokorrean ulertu eta gero xehetasunetara jo
113. Testuaren informazio orokorra aurkitu
114. Testuaren informazio xehea jaso
115. Testuaren hasierako interpretazioa beste bide batetik jasotako informazioarekin kontrastatu eta bat datozen berrikusi
116. Ideia nagusiak jaso bigarren mailakoak baztertu
117. Helburu jakin baterako informazio errelebantea aurkitu
118. Testuaren edukia norberaren aurretiko ezagutzarekin lotu
119. Irakurritako informazioaz baliatu testuaren jarraipena aurreikusteko
120. Datu zehatzak bilatu, gainerakoa bazter utzita
121. Testua zati esanguratsuetan banatu
122. Testuaren antolamenduaz jabetu
123. "Lerroen arteko informazioa" ulertu: esplizitoki adierazi ez diren ideiak ulertu

IDAZMENA

A.- Komunikazio egoera

124. Komunikazio egoerako elementuak aztertu: idazlea, irakurlea, idazteko asmoa, gaia, testuingurua, formatua...
125. Komunikazio idatziaren xedea zein den hitz gutxitan adierazi: "zer lortu nahi dugu?"
126. Irakurlea nolakoa den irudikatu: "norentzat idazten dugu?"

B.- Testua planifikatzea

B.1. HELBURUAK ZEHAZTEKO

127. Zer idatzi nahi den argi izan:
128. Testua nolakoa izango den: luzera, tonua, tankera, aurkezpena...
129. Egilearen eta irakurlearen arteko harremana zehaztu: trataera, erregistroa
130. Idazlanaren plangintza egin:
 - 130.1. Prozesua zein ordenatan landuko den erabaki
 - 130.2. Zein teknika erabiliko diren aurreikusi
131. Helburuak finkatzerakoan malgua izan, testuak aurrera egiten duen bezala, beharrezko aldaketak sartu ahal izateko

B.2. IDEIAK BILTZEKO / SORTZEKO

132. Beste testu idatziez baliatu
133. Hainbat informazio-iturri kontsultatu: entziklopediak, testu-liburuak, aldizkariak, internet...
134. Besteekin ideiak trukatu: besteei eman eta besteengandik jaso
135. Ideia batzuetatik abiatuta beste batzuk sortu

136. Helburu zehatzagoak jarri eta horietarako ideiak sortu eta bideratu
137. Idazteko jarduera alde batera utzi, ideiak libreago sortzeko, hots, ideiak baino ez proposatu

B.3. TESTUA ERATZEKO

138. Idatzizko baliabideak erabili (papera, marrazkiak, grafikoak...)
139. Ideiak eratzeko teknikak erabili (eskemak, zuhaitzak, diagramak, ideogramak, geziak, mapa kontzeptualak, hitz gakoak...)
140. Ideiak ordenatu testuaren egituraren arabera
141. Ereduak erabili

C.- Testua gauzatzea / idaztea

142. Testua antolatu gaiaren hariari jarraituz
143. Idazlanaren eskema burutu: paragrafoak edo atalak mugatu eta isolatu, idazteari ekin aurretik
144. Irakurleari testua ulertzen lagunduko dioten baliabideak erabili (testu-adierazleak, izenburuak, eskemak, laburpenak...)
145. Ideiak esaldi laburretan adierazi paragrafoak osatuz
146. Zirriborroak egin
147. Norberaren hizkuntzara jo , esaterako:
 - 147.1. ama-hizkuntzako hitza euskaratu, euskarazko hitz jatorra balitz bezala
 - 147.2. ama-hizkuntzatik hitza hartu eta inongo aldaketarik gabe bota
 - 147.3. hitza literalki itzuli (“Abierto mañana y tarde: Irekita bihar eta berandu”)

D.- Testua berrikustea

D.1. IRAKURRI

148. Idatzitako testua aldeztu aurretik egindako planarekin alderatu
149. Idazlanean adierazitako ideien egokitasunari eta formen zuzentasunari erreparatu
150. Era selektiboan irakurri, zenbait ataletan arreta jarritz: edukia (ideiak, egitura) edo forma (gramatika, ortografia, puntuazioa)
151. Irakurlearen teknikak erabili: skimming (gainetik, arina), scanning (informazio jakina, pistak), zehatza

D.2. BERREGIN

152. Ez zuzendu azkarregi. Testua bukatutzat eman baino lehen osorik irakurri
153. Testua hobetzeko teknikak erabili:
 - 153.1. Edukiari dagokionez, adierazi nahi ziren ideiak garbi agertzen diren aztertuz:
 - 153.1.1. irakurlearen erantzuna aurreikusi
 - 153.1.2. testuren eskema egin eta alderatu hasierako plangintzarekin
 - 153.1.3. kontrol-zerrendak erabili
 - 153.2. Formari dagokionez, irakurgarritasuna baloratu ondoko elementuak kontuan harturik:
 - 153.2.1. ortografia, puntuazioa eta egitura
 - 153.2.2. hitzen ordena
 - 153.2.3. esaldien luzera eta konplexutasuna (menpekoak, koordinatuak)
 - 153.2.4. testua ozenki irakurri
 - 153.3. Idatzitakoa behin eta berriz irakurri, aldian-aldian arreta jarritz: edukian, testuaren antolamenduan, gramatikako zuzentasunean, estiloan...

154. Testua berregiteko teknikak erabili: hitzak ezabatu, hitzak gehitu, izartxoak eta markak jarri, sinonimoak erabili, beste modu batez adierazi, oharrak idatzi...
155. Erroreen garrantziaz ohartu eta horren arabera zuzenketak egin (berregin, erabat aldatu, utzi dagoen dagoenean...)

D.3. EBALUATU

156. Lehenbiziko zirriborrotik azkeneko idazketarainoko aurrerapena ebaluatu

E.- Monitor

157. Malgutasunez jokatu prozesuak aktibatzeke edo batetik bestera igarotzeko
158. Testuaren beharrianak selektiboki aukeratu eta horretan jardun: gramatika, koherentzia, asmoak
159. Blokeoak gainditzeko beste prozesu batzuk aktibatu
160. Konposizio prozesuaz jabetu, aurreiritziak eta idazteko ohitura txarrak saihestuz

Iturria: Cassany, D. eta bestek (1994-2001): *Enseñar lengua*. Barcelona. Grao. 100-298 or.
HABE (2001): *Helduen Euskalduntzearen Oinarrizko Kurrikulua (HEOK)*. Eusko Jaurlaritza. 31-75 or.